

مقایسه رابطه والد - فرزندی، سبک‌های هویت و شفقت به خود نوجوانان خانواده‌های تک فرزند

و چند فرزند

Comparison of Parent-Child Relationship, Identity Styles, Self-Compassion of Adolescents in Single-Child and Multi-Child Families

ام‌البنین هژبرخواه (نویسنده مسئول)

M.Sc., Department of Mental Health, School of Mental Health & Behavioral Sciences (Tehran Institute of Psychiatry), Iran University of Medical Sciences, Tehran, Iran. hoghabrkhah.omolbanin@gmail.com

Shahrbano Ghahari

Assistant Professor, Department of Mental Health, Center of Excellence in Psychiatry, School of Behavioral Sciences and Mental Health (Tehran Institute of Psychiatry), Iran University of Medical Sciences, Tehran, Iran.

Nadere Memaryan

Associate Professor, Department of Mental Health, Spiritual Health Research Center, School of Behavioral Sciences & Mental Health (Tehran Institute of Psychiatry), Iran University of Medical Sciences, Tehran, Iran.

Mozhgan Lotfi

Assistant Professor, Department of Mental Health, Center of Excellence in Psychiatry, School of Behavioral Sciences and Mental Health (Tehran Institute of Psychiatry), Iran University of Medical Sciences, Tehran, Iran.

ام‌البنین هژبرخواه (نویسنده مسئول)

کارشناسی ارشد، گروه سلامت روان، دانشکده علوم رفتاری و سلامت روان (انستیتو روانپزشکی تهران)، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران، تهران، ایران.

شهربانو قهاری

استادیار، گروه سلامت روان، دانشکده علوم رفتاری و سلامت روان (انستیتو روانپزشکی تهران)، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران، تهران، ایران.

نادره معماریان

دانشیار، گروه سلامت روان، مرکز تحقیقات سلامت معنوی، گروه سلامت روان، دانشکده علوم رفتاری و سلامت روان (انستیتو روانپزشکی تهران)، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران، تهران، ایران.

مژگان لطفی

استادیار، گروه سلامت روان، دانشکده علوم رفتاری و سلامت روان (انستیتو روانپزشکی تهران)، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران، تهران، ایران.

Abstract

The aim of this research was to compare the Parent-Child Relationship, Identity Styles, and Self-Compassion of Adolescents in Single-Child and Multi-Child Families. In regard to the purpose, this research was applicable and in relation to procedure, it was a descriptive-comparative. The study community included all high school girls and boys single-child and multiple-child in Tehran in 2021, among them 180 students were selected as samples by purposeful sampling. Research questionnaires included: the parent-child relationship scale(PCRS-1983), identity styles(ISS -1992), and self-compassion(SCS-2003) questionnaire. multivariate analysis of covariance was used to analyze the data. The results of multivariate variance analysis showed no difference between single-child and multi-child teenagers in terms of parent-child relationships($P < 0.65$). Also, the results showed that self-compassion and avoidant identity styles are different in adolescents with single-child and multiple-child adolescents ($P < 0.001$). Generally, the results of the present study showed that there is no difference between single-child and multi-child adolescents in terms of parent-child relationships. Still, single children had lower self-compassion and a more avoidant identity style than multiple children.

Keywords: Parent-Child Relationship, Identity Styles, Self-Compassion.

چکیده

هدف از پژوهش حاضر مقایسه رابطه والد - فرزندی، سبک‌های هویت و شفقت به خود نوجوانان خانواده‌های تک فرزند و چند فرزند بود. پژوهش حاضر از لحاظ هدف جزء پژوهش‌های کاربردی و از لحاظ روش از نوع مطالعات توصیفی-مقایسه‌ای بود. جامعه پژوهش را کلیه دختران و پسران مقطع دبیرستان تک فرزند و چند فرزندی شهر تهران در سال ۱۳۹۹ تشکیل دادند که از بین آن‌ها به صورت هدفمند ۱۸۰ نفر به عنوان نمونه انتخاب شدند. ابزارهای پژوهش شامل پرسشنامه مقیاس روابط والد فرزندی (PCRS)، پرسشنامه سبک هویت (ISS، ۱۹۹۲) و پرسشنامه شفقت به خود (SCS، ۲۰۰۳) بود. داده‌ها با استفاده از تحلیل واریانس چند متغیری تجزیه و تحلیل شدند. نتایج تحلیل واریانس چند متغیری نشان داد بین خانواده‌های تک فرزند و چند فرزند از لحاظ روابط والد فرزندی تفاوت وجود ندارد ($P < 0/65$). همچنین نتایج نشان داد شفقت به خود و سبک هویت اجتنابی در نوجوان خانواده‌های تک فرزند و چند فرزند تفاوت داشتند ($P < 0/001$). در مجموع نتایج پژوهش حاضر نشان داد بین نوجوانان خانواده‌های تک فرزند و چند فرزند از لحاظ رابطه والد فرزندی تفاوتی وجود ندارد، اما تک فرزندان شفقت به خود پایین‌تر و سبک هویت اجتنابی بیشتری نسبت به چند فرزندان داشتند.

واژه‌های کلیدی: رابطه والد - فرزندی، سبک‌های هویت، شفقت به خود.

مقدمه

هر جامعه‌ای از واحدهای کوچک به نام خانواده و هر خانواده از مجموعه‌ای از افراد که در کنار هم باعث به وجود آمدن نهاد اجتماعی و در نهایت جامعه می‌شوند، تشکیل شده است. خانواده اولین و مهم‌ترین نهاد در تاریخ و تمدن انسانی است و مناسب‌ترین بستر یافتن قابلیت‌ها، استعدادها و توانایی‌های انسانی است که در شکل‌گیری شخصیت انسان نقش اساسی دارد و خمیرمایه شخصیت آن‌ها در آنجا سرشته شده، ارزش‌ها و معیارهای فکری پایه‌گذاری می‌شود (سوری نژاد و همکاران، ۱۳۹۸). از مهم‌ترین وظایف هر خانواده می‌توان به فرزندآوری و پرورش فرزندان اشاره کرد. در دنیای پیچیده امروز عوامل گوناگونی مانند اشتغال والدین، اختلال و بیماری آن‌ها و وجود مشکلات که کاهش علاقه آن‌ها را در ارتباط بیشتر با فرزندان دامن زده است، موجب گردیده است تا والدین تمایل کمتری نسبت به داشتن بیش از یک فرزند داشته باشند و به عبارت دیگر پدیده تک فرزندی نسبت به گذشته رواج بیشتری یابد (درخشان پور و همکاران، ۱۳۹۹).

تعداد فرزند در خانواده و آثار فردی، خانوادگی و اجتماعی آن از مباحث چالش برانگیزی است که همواره توجه پژوهشگران و اندیشمندان علوم انسانی را به خود مشغول کرده است. یکی از مهم‌ترین پیامدهایی که تعداد افراد خانواده بر فرزندان دارد، تاثیر آن بر تعامل و ارتباط بین والدین و فرزندان می‌باشد (اعتصامی پور و همکاران، ۱۳۹۹).. در خانواده‌هایی که فرزند به نوجوانی می‌رسد، ارتباط بین فرد و اعضای خانواده از مهم‌ترین عوامل مؤثر در اجتماعی شدن نوجوانان به شمار می‌رود و شیوه درک آن‌ها از دنیای اطراف خود و چگونگی واکنش نسبت به آن را تحت تأثیر قرار می‌دهد (مرتضوی و همکاران، ۱۳۹۷). ارتباط والد - فرزندی نخستین معرف دنیای ارتباطات کودک و یک رابطه مهم و حیاتی برای ایجاد امنیت و عشق است که متشکل از ترکیبی از رفتارها، احساسات و انتظاراتی است که منحصر به پدر و مادر خاص و یک کودک خاص است (اعتصامی پور و همکاران، ۱۳۹۹). این روابط در بین نوجوانان خانواده‌های تک فرزند و چند فرزند متفاوت است. در خانواده‌های تک‌فرزند والدین و فرزند احساس نیاز شدیدی به یکدیگر دارند و پدر و مادر همواره در استرس و اضطراب اند که مبادا اتفاقی برای فرزندشان بیفتد. والدین خود را وقف تنها فرزند خود کرده و با زیاده‌روی توقع تک فرزند خود را از دیگران افزایش می‌دهند و یا با کنترل شدید استقلال و اراده فرزند را از او سلب می‌کنند و مانع کسب تجربه‌های مفید او می‌شوند (مرتضوی و همکاران، ۱۳۹۷). اما در خانواده‌های با چند فرزند در صورتی که والدین شیوه تربیتی مناسبی را اتخاذ کنند و برای فرزندان خود بدون هیچ‌گونه سوگیری وقت و محبت کافی در نظر بگیرند، در این شرایط فرزندان می‌توانند به کسب مهارت‌های ارتباطی، اجتماعی و استقلال دست پیدا کنند (سوری نژاد و همکاران، ۱۳۹۸). در همین راستا، مرتضوی و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهشی نشان دادند شیوه تعامل والد فرزندی در خانواده‌های تک فرزند برخلاف چند فرزند منجر می‌شود فرزندان افرادی خودمحور، وابسته و دمدمی مزاج و از لحاظ اجتماعی ناسازگار باشند (مرتضوی و همکاران، ۱۳۹۷). همچنین، شرافتی و همکاران (۲۰۲۰) در پژوهشی نشان دادند در تک فرزندها الگوی تعامل والد فرزندی نقش قابل توجهی در بروز اختلالات شخصیت و مشکلات رفتاری فرزندان دارد (شرافتی و همکاران، ۲۰۲۰).

تعداد فرزندان و جمعیت خانواده بر روند تحول، رشد و شخصیت یابی فرزندان تاثیر دارد، در واقع، افزون بر ویژگی‌های شخصیتی افراد به عنوان یک پایگاه درونی، ساختارهای بیرونی متعددی چون خانواده، برادران و خواهران، گروه همسالان، دوستان، رسانه‌ها و معلمان در شکل‌گیری هویت نقش مؤثری دارند (رقیبی و همکاران، ۱۳۹۷). هر یک از نوجوان در راه کسب هویت سبک هویت خاصی دارند. از دیدگاه برونسکی^۱ (۲۰۰۳) سبک هویت عبارت است از اینکه چگونه افراد به جستجو، پردازش و ارزیابی اطلاعات مربوط به خود می‌پردازند و از آن استفاده می‌کنند، افراد دارای سبک هویت اطلاعاتی آگاهانه و فعالانه به جستجوی اطلاعات و ارزیابی آن‌ها پرداخته و از اطلاعات مناسب بهره می‌گیرند، این افراد سخت کوش، خودتنظیم‌گر، با عزت نفس بالا، درون نگر، دارای منبع کنترل درونی، خودآگاه، دارای قدرت حل مسئله و پیچیدگی شناختی هستند. چنین افرادی معمولاً امیدوار نسبت به آینده، شاداب، خوش قول بوده و در در هنگام انجام تکالیف تحت تأثیر دیگران نبوده و بر باورهای خود تکیه می‌کنند (سول^۲ و همکاران، ۲۰۲۲). افراد دارای سبک هویت هنجاری در تصمیم‌گیری‌های مهم و ابراز عقاید با انتظارات، دستورات گروه‌های مرجع و افراد مهم هم‌نوا شده و به طور فعال به جستجو و ارزیابی اطلاعات نمی‌پردازند بلکه تلاش آن‌ها در این است که از ساختار هویتی موجود که بدون تحقیق و اکتشاف به دست آورده‌اند دفاع کنند، افراد با سبک هویت هنجاری بدون گذراندن دوره‌های اکتشاف، تحقیق و بحران هویت از طریق تقلید از مراجع قدرت

1. Berzonsky

2. Sewell

مهم به تعهد می‌رسند و از تعهداتشان به صورت سخت گیرانه و متعصبانه دفاع می‌کنند. این گروه از افراد دارای اهداف شغلی و آموزشی مشخصی بوده که از بیرون کنترل می‌شوند و انعطاف پذیر نیستند. افراد دارای سبک هویت اجتنابی/ سردرگم غالباً فاقد قدرت تصمیم گیری بوده و تصمیم گیری هایشان عمدتاً با تعلل و مسامحه انجام می‌شود (دیمر^۱ و همکاران، ۲۰۲۱). منبع کنترل این افراد بیرونی بوده و دارای رفتارهای هیجانی و بدون ثبات هستند. این افراد عزت نفس پایین، خودپنداره منفی خودتنظیمی ناقص دارند. عملکرد این افراد بر روی تکالیف بسیار ضعیف بوده و معمولاً تکالیف را بدون این که کامل کنند رها می‌کنند. همچنین در زندگی و تحصیل کمتر موفق بوده و از استقلال و فردیت کمی برخوردارند. هویت یابی فرایندی است که در یک سر طیف سردرگمی و سوی دیگر یکپارچه سازی است (استفنز^۲ و همکاران، ۲۰۲۰)؛ اما به نظر می‌رسد تک فرزندان متأثر از ویژگی های شخصیتی و انتظارات والدینی در پیمودن مسیر هویت یابی از سرعت بالایی برخوردارند، در واقع با توجه به اینکه انتظارات والدین در نوجوانان تک فرزند بالاتر از چندفرزندان است، از این رو بالا بودن سطح انتظار اطرافیان به ویژه والدین از تک فرزندان موجب می‌شود تا آن‌ها زودتر از دوره کودکی به نوجوانی انتقال پیدا کنند، از این رو نوجوان تک فرزند در خصوص وضعیت شغلی، سیاست و مذهب زودتر از گروه دارای همشیر به تعهد و اکتشاف می‌رسند (خلیلیان، ۱۳۹۹). در همین راستا، خلیلیان (۱۳۹۹) در پژوهشی نشان داد بین دو گروه (تک فرزندان و نوجوانان دارای همشیر) از نظر ترکیب متغیر هویت تفاوت معنادار وجود دارد (خلیلیان، ۱۳۹۹). همچنین چوی و کیم^۳ (۲۰۲۲) در پژوهشی نشان دادند هویت تحقق یافته گروه تک فرزندان در مقایسه با گروه‌های چند فرزند به طور معنادار بالاتر بود.

یکی دیگر از متغیرهایی که از تعداد فرزندان خانواده و به دنبال آن کیفیت رابطه والدین و فرزندان تاثیر می‌پذیرد، شفقت به خود است (وایتینگام و میچل^۴، ۲۰۲۱). روابط عاطفی پدر و مادر با فرزندان نقش بسیار مهمی در میزان همدلی و شفقت به خود فرزندان دارد. (نف^۵، ۲۰۱۹). در خانواده‌های چند فرزند، فرزندان علاوه بر پدر و مادر، با خواهران و برادران خود نیز تعامل و رابطه دارند، در حالی که تک فرزند ها از این نعمت محروم هستند، از آن جایی که خانواده و روابط حاکم بر آن مهم‌ترین الگوی فرزندان هستند، احتمال می رود فضای گرم و صمیمی همراه با تعاملات دو طرفه، تقویت روحیه همدلی و تعاون در خانواده‌های چند فرزند نسبت به تک فرزندان در میزان شفقت به خود فرزندان در آینده تاثیر گذار باشد (ون وولکام^۶ و همکاران، ۲۰۱۹). شفقت به خود، موضعی با محبت و پذیرا نسبت به ابعاد نامطلوب خود و زندگی است و سه مؤلفه اصلی را در بر دارد که عبارت اند از: مهربانی با خود در مقابل قضاوت کردن، اشتراکات انسانی در مقابل انزوا، ذهن آگاهی (بهوشیاری) در مقابل همانندسازی افراطی. شفقت به خود بر پذیرش خود یا پذیرش تجربه خود در چارچوب مهربانی با خویشتن و بهوشیاری (ذهن آگاهی) تاکید دارد (نف، ۲۰۲۲). فردی که برخوردار از شفقت به خود است، هنگام مواجهه با نقص‌ها به جای سرزنش کردن خود، با درکی واقع‌بینانه خود را می‌پذیرد، آن‌ها را بخشی از تجربه مشترک همه انسان‌ها می‌داند و نسبت به تجارب منفی خود دیدگاهی متعادل اتخاذ می‌کند تا احساسات دردناک نه سرکوب شوند و نه مبالغه‌آمیز جلوه‌گر شوند (دنیز^۷، ۲۰۲۲). شفقت به خود شامل خودمحوری نمی‌شود، در عوض شفقت به خود احساس همدلی و اهمیت دادن به دیگران را فراهم می‌کند (نف، ۲۰۱۹). یکی از مهم‌ترین پیامدهای تک‌فرزندی در بسیاری موارد، کاهش رشد اجتماعی کودک است. در خانواده‌های تک‌فرزند، ضعف در تعاملات اجتماعی با همسالان، به دلیل ارتباط کودک با افراد بالغ دیده می‌شود. از این رو کودکان خانواده‌های تک‌فرزند، اغلب از برقراری ارتباط با همسالانشان دچار ترس و اضطراب می‌شوند، گرایش به انزوا و درونگرایی پیدا می‌کنند، در نتیجه توانایی برقراری تعامل و همدلی، شفقت به خود و شفقت به دیگران در آن‌ها پایین است (وایتینگام و میچل، ۲۰۲۱). در همین راستا، وایتینگام و میچل (۲۰۲۱) در پژوهشی نشان دادند تعداد فرزندان خانواده و ترتیب آن‌ها تاثیر معناداری در رشد شفقت به خود در فرزندان دارد (وایتینگام و میچل، ۲۰۲۱). همچنین، ون وولکامو همکاران (۲۰۱۹) در پژوهشی نشان دادند شفقت به فرزندان از نظر ترتیب تولد و تعداد خواهر و برادر متفاوت است.

تأثیر خانواده به عنوان نخستین واحد اجتماعی بر فرزندان، امری روشن است. در جریان رشد کودک، محیط و شرایط خانواده، تعداد فرزندان و روابط والدین و فرزندان، می‌تواند یک عامل محافظ و مهیاکننده زمینه‌های رشد را فراهم کند و یا یک عامل خطر

1. Diemer
 2. Steffens
 3. Choi, Kim
 4. Whittingham, Mitchell
 5. Neff
 6. Van Volkom
 7. Deniz

باشد. از طرفی به نظر می‌رسد تعداد فرزندان خانواده بر کیفیت روابط والد-فرزندی، نوع سبک هویتی احراز شده، میزان شفقت به خود تاثیر گذار باشد و بتواند به روشن شدن تمایز خانواده‌های تک فرزند و چند فرزند کمک کند. علاوه بر این در پژوهش‌های داخلی موضوع تک فرزندی با غفلت مواجه شده و در این زمینه خلا پژوهشی احساس می‌شود. بنابراین پژوهش حاضر بر آن است که به منظور جبران خلا موجود، بر نقش عواملی مثل تعداد فرزند در رابطه والد - فرزندی، سبک‌های هویت و شفقت به خود تأکید ورزد. همچنین پژوهش حاضر می‌تواند اطلاعات درست و ارزشمندی را در اختیار مسئولان، برنامه‌ریزان و سازمان‌ها و نهادهایی که وظیفه آگاه‌سازی درباره خانواده‌ها را بر عهده دارند، قرار دهد و منجر به دستیابی به الگوی تفاوت‌های خانوادگی در ارتباطات و تعاملات مؤثر بر ویژگی رفتاری و شخصیتی فرزندان شود. بنابراین با توجه به مطالب ذکر شده پژوهش حاضر به دنبال مقایسه رابطه والد - فرزندی، سبک‌های هویت و شفقت به خود نوجوانان در خانواده‌های تک فرزند و چند فرزند بود.

روش

پژوهش حاضر از لحاظ هدف جزء پژوهش‌های کاربردی و از لحاظ روش از نوع مطالعات توصیفی-مقایسه‌ای بود. جامعه پژوهش را کلیه دختران و پسران مقطع دبیرستان تک فرزند و چند فرزندی شهر تهران در سال ۱۳۹۹ تشکیل دادند که از بین آن‌ها به صورت هدفمند ۱۸۰ نفر به عنوان نمونه انتخاب شدند. با توجه به مطالعه انجام شده توسط ساکیب^۱ و همکاران (۲۰۲۱) با اطمینان ۹۵ درصد و توان ۸۰ درصد، حجم نمونه در هر گروه برای مطالعات مقایسه‌ای باید حداقل برابر ۴۲ نفر باشد که برای اطمینان بیشتر، حجم نمونه در هر گروه ۹۰ نفر در نظر گرفته شد (ساکیب و همکاران، ۲۰۲۱). ملاک‌های ورود به پژوهش برای گروه تک فرزند عبارت بودند از: تک فرزند بودن، زندگی در کنار والدین، آگاهی از اهداف پژوهش و رضایت آگاهانه برای شرکت در پژوهش. ملاک‌های ورود به پژوهش برای گروه چند فرزند عبارت بودند از: دارا بودن حداقل یک خواهر یا برادر، زندگی در کنار والدین، آگاهی از اهداف پژوهش و رضایت آگاهانه برای شرکت در پژوهش. بی‌پاسخ بودن بیش از ۳۰ درصد سوالات و استفاده از الگوی پاسخدهی مشخص (یکسان پاسخ دادن به سوالات زوج یا علامت زدن یک گزینه در سوالات متوالی که با بررسی تک تک پرسشنامه‌ها توسط محقق بررسی شد) از موارد خروج پرسشنامه‌ها از تحلیل آماری در هر دو گروه بود. به منظور اجرای پژوهش بعد از کسب مجوزهای لازم و هماهنگی با مسئولین مدارس منتخب و با در نظر گرفتن ملاک‌های ورود و خروج پژوهش ۱۹۲ نفر به عنوان نمونه انتخاب شدند. لازم به ذکر است که تعداد ۱۲ پرسشنامه ناقص پر شده بودند، از تحلیل کنار گذاشته شدند و نمونه نهایی شامل ۱۸۰ پرسشنامه بود. به منظور رعایت اصول اخلاقی پژوهش، کلیه شرکت‌کنندگان اطلاعاتی در مورد پژوهش دریافت کردند. این اطمینان به آنان داده شد که تمام اطلاعات محرمانه خواهد ماند و فقط برای امور پژوهشی مورد استفاده قرار می‌گیرد. به منظور رعایت حریم خصوصی، مشخصات شرکت‌کنندگان ثبت نشد. پس از جمع آوری داده‌ها تجزیه و تحلیل آماری در نرم افزار SPSS نسخه ۲۵ با استفاده از تحلیل واریانس چندمتغیری انجام شده است.

ابزار سنجش

مقیاس رابطه والد- فرزند (PCRS)^۲: این مقیاس ۲۴ سؤالی توسط فاین^۳ و همکاران در سال ۱۹۸۳ با هدف سنجیدن کیفیت رابطه والد- فرزندی ساخته شده است و دو فرم دارد، یکی برای سنجیدن رابطه فرزند با مادر و دیگری برای سنجیدن رابطه فرزند با پدر. که در طیف لیکرت ۷ درجه‌ای (۱=هیچ، ۷=خیلی زیاد) سنجیده می‌شود. ما^۴ و همکاران (۲۰۲۱) ضریب آلفای کرونباخ را برای فرم پدر ۰/۹۴ و برای فرم مادر ۰/۹۶ گزارش کردند. همچنین روایی محتوایی این پرسشنامه توسط ما و همکاران (۲۰۲۱) بررسی و نسبت روایی محتوا بیش از ۰/۶۵ و شاخص روایی محتوا بیشتر از ۰/۷۹ بدست آمد. در پژوهشی که میرزائی کوتنایی و همکاران (۱۳۹۴) انجام دادند ضرایب پایانی محاسبه شده با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ برای فرم پدر برابر با ۰/۹۳ و برای فرم مادر ۰/۹۲ بوده است که نشان دهنده همسانی درونی خوبی است. جهت بررسی روایی ملاکی از روش مقایسه خانواده‌های عادی و خانواده‌های طلاق گرفته استفاده شد. برای این منظور آزمون t نمونه‌های مستقل به کار رفت. نتایج نشان داد که بین دو گروه تفاوت معنی‌داری در میانگین نمرات این

1. Moussas

2. parent-child relationship scale

3. Fine

4. Ma

پرسشنامه وجود داشت ($P < 0/001$ و $t = 24/45$). در پژوهش حاضر ضریب آلفای کرونباخ این مقیاس برای فرم پدر برابر با $0/91$ و برای فرم مادر $0/8$ بود.

مقیاس سبک هویت (SIS): مقیاس سبک هویت برزونسکی با هدف بررسی رابطه بین سبک‌های هویت در سال ۱۹۹۲ توسط برزونسکی طراحی گردیده است. این ابزار یک مقیاس ۴۰ سوالی است که ۱۱ سوال مربوط به مقیاس اطلاعاتی ۹ سوال آن مربوط به مقیاس هنجاری و ۱۰ سوال آن مربوط به مقیاس اجتنابی (سردرگم) و ۱۰ سوال دیگر آن مربوط به مقیاس تعهد است که برای تحلیل ثانویه استفاده می‌شود و یک سبک هویتی محسوب نمی‌شود. پاسخ آزمودنی‌ها به سوالات به شکل طیف لیکرت ۵ درجه‌ای می‌باشد. روایی این پرسشنامه از طریق ارزیابی همبستگی با مقیاس وضعیت هویت بنیون و آدامز^۲ (۱۹۸۶) تایید شده است ($P < 0/001$ و $t = 0/65$). وارد^۳ و همکاران (۲۰۲۱) ضریب آلفای کرونباخ خرده مقیاس‌های تعهد $0/79$ ، جهت گیری هنجاری $0/74$ ، جهت گیری سردرگم/اجتنابی $0/85$ ، جهت گیری اطلاعاتی $0/78$ ، و مقیاس کل را $0/89$ گزارش کرد (برزونسکی، ۲۰۰۵) در پژوهش غضنفری (۱۳۸۳) آلفای کرونباخ بدست آمده برای هر یک از زیر مقیاس‌ها عبارت است از: تعهد $0/75$ ، جهت گیری هنجاری $0/72$ ، جهت گیری سردرگم/اجتنابی $0/82$ ، جهت گیری اطلاعاتی $0/76$ ، و مقیاس کل $0/83$ بود. همچنین غضنفری (۱۳۸۳) برای بررسی روایی این مقیاس از تحلیل عاملی استفاده کرد و نتایج نشان داد سه عامل با ارزش ویژه بیش از یک $26/3$ درصد از واریانس این متغیر را تبیین می‌کنند. در پژوهش حاضر ضریب آلفای کرونباخ این مقیاس $0/76$ بود.

مقیاس شفقت خود (SCS): مقیاس شفقت خود (فرم کوتاه) نف (۲۰۰۳) شامل ۱۲ سوال است که در یک دامنه لیکرت ۵ درجه‌ای به آن پاسخ داده می‌شود. مقیاس سه زیرمقیاس دلسوزی نسبت به خود در برابر سرزنش خود، اشتراکات انسانی در برابر انزوا، و ذهن‌آگاهی در برابر همانندسازی افراطی را مورد سنجش قرار می‌دهد. پایایی بازآزمایی ۲ هفته‌ای این مقیاس $0/92$ گزارش شده است. برای بررسی روایی صوری، مقیاس در اختیار ۱۰ تن از اساتید رشته روان شناسی، قرار گرفت که در بخش روایی محتوای کمی؛ شاخص کلی روایی محتوای ابزار $0/89$ و نسبت روایی محتوای آن $0/81$ به دست آمد که نشان دهنده روایی مناسب این مقیاس بود (نف، ۲۰۲۲). نسخه فارسی این مقیاس توسط خانجانی و همکاران (۱۳۹۵) بررسی شده و ضریب آلفای کل مقیاس و زیرمقیاس‌های دلسوزی نسبت به خود در برابر سرزنش خود، اشتراکات انسانی در برابر انزوا، و ذهن‌آگاهی در برابر همانندسازی افراطی به ترتیب $0/79$ ، $0/68$ ، $0/71$ و $0/86$ به دست آمده است. همچنین همبستگی منفی و معنادار شفقت به خود با کمال گرایی ($-0/33$)، عاطفه منفی ($-0/38$) و شرم بیرونی ($-0/21$) نشان دهنده روایی همگرایی این مقیاس بود. در پژوهش حاضر ضریب آلفای کلی کرونباخ این مقیاس $0/87$ بود.

یافته‌ها

تعداد اعضای شرکت کننده در این پژوهش ۱۸۰ نفر بود. میانگین و انحراف استاندارد سن شرکت کنندگان در گروه تک فرزند $16/32$ ؛ $1/25$ و در گروه چند فرزند $16/92$ ؛ $1/45$ بود. در هر گروه ۴۵ نفر پسر و ۴۵ نفر دختر بودند. از لحاظ وضعیت مالی، در گروه تک فرزند ۲۵ نفر وضعیت مالی ضعیف؛ ۵۵ نفر وضعیت مالی متوسط و ۱۰ نفر وضعیت مالی عالی و در گروه چند فرزند ۲۸ نفر وضعیت مالی، ضعیف؛ ۵۳ نفر وضعیت مالی متوسط و ۹ نفر وضعیت مالی عالی داشتند. در جدول ۱ شاخص مرکزی متغیرهای پژوهش گزارش شده است.

جدول ۱: شاخص‌های مرکزی متغیرهای پژوهش

متغیر	گروه	میانگین	انحراف معیار	کجی	کشیدگی
رابطه والد فرزندی	تک فرزند	۴/۸۵	۰/۸۱	-۰/۵۶	-۰/۲۳
	چند فرزند	۴/۹۱	۰/۸۷	-۰/۲۱	-۰/۱۶

1. identity styles scale

2. Bennion, Adams

3. Ward

4. self-compassion scale

۰/۴۴	-۰/۵۷	۰/۶۹	۳/۴۶	تک فرزند	سبک هویت
-۰/۰۷	-۰/۲۲	۰/۶۴	۳/۴۱	چند فرزند	اطلاعاتی
۰/۳۱	-۰/۴۴	۰/۱۵	۳/۴۴	تک فرزند	سبک هویت هنجاری
-۰/۲۰	-۰/۵۴	۰/۴۶	۳/۳۹	چند فرزند	
۰/۷۵	-۰/۶۹	۰/۶۳	۲/۶۸	تک فرزند	سبک هویت اجتنابی
-۰/۷۸	۰/۶۶	۰/۸۶	۳/۲۱	چند فرزند	
۱/۲۲	-۰/۴۹	۰/۳۸	۳/۲۰	تک فرزند	سبک هویت متعهد
-۰/۱۹	-۰/۴۳	۰/۳۶	۳/۱۷	چند فرزند	
-۰/۰۶	-۰/۴۷	۸/۰۴	۲۶/۳۴	تک فرزند	شفقت به خود
-۰/۰۸	-۰/۲۵	۱۰/۰۶	۳۲/۴۳	چند فرزند	

با توجه به نتایج جدول میانگین سبک هویت اجتنابی و شفقت خود، برخلاف بقیه متغیرها در نوجوانان خانواده‌های تک فرزند و چند فرزند تفاوت معنی‌دار داشتند. همه متغیرها در پژوهش حاضر از کجی و کشیدگی کمتر از ۱۲۱ برخوردار بودند؛ این نشان از آن دارد که مقیاس‌های به کار رفته به لحاظ کجی و کشیدگی در نمونه مورد مطالعه مشکلی ندارند و توزیع متغیرها نرمال است.

قبل از انجام تحلیل واریانس، ابتدا مفروضه‌های تحلیل واریانس را بررسی می‌کنیم. جهت بررسی مفروضه نرمال بودن از آزمون کولموگروف اسمیرنوف استفاده شد. نتایج نشان داد متغیرهای رابطه والد فرزندی ($Z=۰/۸۷$ ، $P=۰/۴۳$)؛ سبک هویت اطلاعاتی ($Z=۰/۹۷$ ، $P=۰/۲۹$)؛ سبک هویت هنجاری ($Z=۰/۸۴$ ، $P=۰/۴۷$)؛ سبک هویت اجتنابی ($Z=۰/۶۸$ ، $P=۰/۷۳$)؛ سبک هویت متعهد ($Z=۰/۰۶$ ، $P=۰/۰۸$) و شفقت به خود ($Z=۰/۷۴$ ، $P=۰/۳۸$) از توزیع نرمال برخوردار بودند. جهت سنجش همگنی واریانس‌ها از آزمون لون استفاده شد و نتایج نشان داد در متغیرهای رابطه والد فرزندی ($F=۱/۸۵$ ، $P=۰/۱۸$)؛ سبک هویت اطلاعاتی ($F=۲/۲۵$ ، $P=۰/۰۵$)؛ سبک هویت هنجاری ($F=۲$ ، $P=۰/۰۸$)؛ سبک هویت اجتنابی ($F=۱/۸$ ، $P=۰/۱۱$)؛ سبک هویت متعهد ($F=۱/۳۵$ ، $P=۰/۲۵$) و شفقت به خود ($F=۰/۴۱$ ، $P=۰/۵۳$) سطح معناداری برای تمامی متغیرهای پژوهش بزرگتر از ۰/۰۵ بودند. بنابراین مفروضه همگنی واریانس‌های خطا برقرار می‌باشد. علاوه بر این، جهت بررسی مفروضه همسانی ماتریس‌های واریانس، کواریانس از آزمون باکس استفاده شد و سطح معناداری (۰/۴۶۵) حاکی از این است که مفروضه همسانی ماتریس‌های واریانس، کواریانس برقرار می‌باشد.

با توجه به تایید پیش فرض‌های تحلیل واریانس، برای بررسی فرضیه پژوهش از تحلیل واریانس چند متغیری استفاده شد و نتایج آن در جدول ۲ ارائه گردید.

جدول ۲. نتایج تحلیل واریانس چند متغیری متغیرهای پژوهش

آزمون	ارزش	F	درجه آزادی فرضیه	درجه آزادی خطا	اندازه اثر	توان آماری	سطح معنی داری
اثر پیلای	۰/۷۵	۵/۶۸	۳	۲۶	۰/۵۶	۱	<۰/۰۰۱
لامبدای ویلکز	۰/۱۳	۵/۶۸	۳	۲۶	۰/۵۶	۱	<۰/۰۰۱
اثر هتلینگ	۴/۹۶	۵/۶۸	۳	۲۶	۰/۵۶	۱	<۰/۰۰۱
بزرگترین ریشه روی	۴/۹۶	۵/۶۸	۳	۲۶	۰/۵۶	۱	<۰/۰۰۱

همانطور که جدول ۲ نشان می‌دهد، بین دو گروه از لحاظ متغیرهای وابسته در سطح $p<۰/۰۰۱$ تفاوت معنی‌داری وجود دارد. بر این اساس می‌توان بیان داشت که دست کم در یکی از متغیرهای وابسته (رابطه والد - فرزندی، سبک هویت و شفقت به خود) بین دو گروه، تفاوت معنی‌داری وجود دارد، برای بررسی این تفاوت اثرات بین آزمودنی تحلیل واریانس چند متغیری در جدول ۳ ارائه شده است.

جدول ۳. نتایج تحلیل واریانس چندمتغیری به منظور بررسی تفاوت دو گروه در متغیرهای رابطه والد - فرزندی، سبک های هویت و

شفقت به خود

منبع	مجموع مجزورات	درجه آزادی	مربع میانگین	F	سطح معناداری
رابطه والد فرزندی	۴/۱۸	۱	۱/۶	۲/۴۵	۰/۶۵
سبک هویت اطلاعاتی	۱/۱۷	۱	۰/۳۹	۰/۸۸	۰/۴۵
سبک هویت هنجاری	۲	۱	۰/۶۶	۱/۸۷	۰/۱۳
سبک هویت اجتنابی	۶/۱۹	۱	۲/۰۶	۶/۲	۰/۰۰۱
سبک هویت متعهد	۰/۶۶	۱	۰/۲۱	۱/۵۶	۰/۲
شفقت به خود	۸/۲۳	۱	۳/۴۸	۵/۹۴	۰/۰۰۱

با توجه به نتایج جدول ۳ می توان گفت تک فرزندها و چند فرزند ها از لحاظ رابطه والد فرزندی ($F=۲/۴۵$ ؛ $P=۰/۶۵$) تفاوت معناداری نداشتند. همچنین نتایج نشان داد تک فرزندها و چند فرزند ها از نظر سبک هویت اجتنابی ($F=۶/۲$ ؛ $P=۰/۰۰۱$) با هم تفاوت داشتند ولی از نظر سبک هویت اطلاعاتی ($F=۰/۸۸$ ؛ $P=۰/۴۵$)، هنجاری ($F=۱/۸۷$ ؛ $P=۰/۱۳$) و متعهد ($F=۱/۵۶$ ؛ $P=۰/۲$) تفاوت معناداری نداشتند. در واقع تک فرزند ها سبک هویت اجتنابی بیشتری نسبت به چند فرزندها داشتند. علاوه بر این نتایج نشان داد تک فرزندها و چند فرزند ها از لحاظ شفقت به خود ($F=۵/۹۴$ ؛ $P=۰/۰۰۱$) با هم تفاوت داشتند و تک فرزند ها شفقت به خود پایین تری نسبت به چند فرزندها داشتند.

بحث و نتیجه گیری

پژوهش حاضر با هدف مقایسه رابطه والد - فرزندی، سبک های هویت و شفقت به خود نوجوانان خانواده های تک فرزند و چند فرزند انجام شد. نتایج پژوهش حاضر نشان داد رابطه والد - فرزندی نوجوانان خانواده های تک فرزند و چند فرزند تفاوت معناداری ندارد. این یافته با یافته پژوهش مهری نژاد و همکاران (۱۳۹۴) همسو و با پژوهش های مرتضوی و همکاران (۱۳۹۷) و شرافتی و همکاران (۲۰۲۰) ناهمسو بود.

در تبیین عدم معناداری تفاوت بین رابطه والد - فرزندی در نوجوانان خانواده های تک فرزند و چند فرزند در پژوهش حاضر می توان گفت شاید افزایش سطح سواد دانشگاهی و آگاهی والدین، تبلیغات گسترده در رسانه های گروهی، دسترسی به منابع اطلاعاتی گسترده در اینترنت و فضای مجازی باعث شده والدین به اهمیت غیر قابل انکار کیفیت روابط و نحوه برخورد والدین بر رفتار فرزندان و ویژگی های فردی آن ها پی برده و سعی کنند فضایی سرشار از صمیمیت، روابط دوطرفه را برای فرزندان خود فراهم کنند. علاوه بر این شاید در پژوهش حاضر، اتکا به داده های خودگزارشی و عدم اندازه گیری متغیرها از دیدگاه شخص ثالث، در نظر نگرفتن تفاوت در فرصت های آموزشی، استفاده زیاد خانواده ها از فضای مجازی و دور شدن افراد و والدین از فرزندان نتایج پژوهش را تا حدودی متفاوت کرده است. همچنین نتایج پژوهش حاضر نشان داد از لحاظ سبک هویت اجتنابی بین نوجوانان خانواده های تک فرزند و چند فرزند تفاوت معنادار وجود دارد، اما از لحاظ سبک هویت اطلاعاتی، هنجاری و متعهد تفاوت معنادار وجود ندارد. این یافته با یافته پژوهش های خلیلیان (۱۳۹۹) و چوی و کیم (۲۰۲۲) همسو بود. در تبیین این یافته می توان گفت از آنجاکه سرمایه گذاری و انتظار والدین با توجه به تعداد فرزندان متفاوت است، انتظار می رود که در یکبارچه سازی هویت نوجوانان تأثیر گذاشته و تفاوت هایی را در تعلق به جایگاه هویتی آن ها مشاهده نمود. البته فرایند هویت یابی در عامل خانواده فقط متأثر از روابط والدین رخ نمی دهد و در واقع این فرایند می تواند متأثر از زیرسیستم روابط خواهربرادری، ویژگی های شخصیتی، نحوه تربیت فرزندان، جو عاطفی حاکم بر خانواده و راهبردهای حل مساله باشد (رقیبی و همکاران، ۱۳۹۶). زیرسیستم خواهربرادری در دوران کودکی نقش تسهیل کننده ای در یادگیری مفاهیم شناختی و مهارت های زبان دارد. به گونه ای که افراد در این زیرسیستم یاد می گیرند چگونه وظایف را برای خواهر و برادران خود ساده تر کنند. از این رو در دوره نوجوانی افراد دارای خواهر و برادر، علاوه بر بهره بردن از ظرفیت تسهیل گری آن ها در خصوص اکتشاف موضوعات هویتی؛ برای جایگاه خواهر و برادر در سلسله توزیع قدرت در خانواده ارزش و اعتبار قائل اند و با بهره مندی از این جایگاه کمتر به اکتشاف پیرامون موضوعات شغلی، سیاسی و مذهبی می پردازند (خلیلیان، ۱۳۹۹). اما در تک فرزندها بار فشار انتظارات والدینی، مهارت های ارتباطی نامناسب، جو عاطفی

آشفته و کنترل بیش از حد والدین، نبود خواهر و برادر برای تمرین مهارت‌های اجتماعی، بهره بردن از کمک آن‌ها در جریان هویت‌یابی می‌تواند منجر به افزایش میزان هویت اجتنابی (سردرگم) در این نوجوانان شود.

در تبیین عدم تفاوت معنادار سبک هویت اطلاعاتی، هنجاری و متعهد در نوجوانان خانواده‌های تک فرزند و چند فرزند می‌توان گفت با توجه به نقش تاثیرگذار فرهنگ در عملکرد خانواده و نبود نظریه‌های بومی متناسب با فرهنگ جامعه ایرانی درباره خانواده و عملکردهای آن بویژه در تک فرزندان نتایج پژوهش تا حدودی متفاوت شده‌اند. در واقع با توجه به اهمیت بافت فرهنگی در سبک هویت ترجیحی فرزندان و این نکته که باید با پرسش‌های متناسب با فرهنگ جامعه، سبک هویت فرزندان بررسی شود و احتمالاً پرسشنامه مورد استفاده به خوبی نتوانسته اطلاعات مربوط به سبک‌های هویت اطلاعاتی، هنجاری و متعهد را جمع‌آوری کند و یا اینکه سوالات مربوط به این سبک‌ها گنگ بوده و آزمودنی‌ها به خوبی مفهوم سوالات را درک نکرده‌اند و با در نظر گرفتن این نکته که در کنار پرسش‌نامه از مصاحبه نیز برای تکمیل اطلاعات استفاده نشده بود، نتایج پژوهش تا حدودی متفاوت بوده است.

علاوه بر این، نتایج پژوهش حاضر نشان داد از لحاظ شفقت به خود در بین نوجوانان خانواده‌های تک فرزند و چند فرزند تفاوت معناداری وجود دارد. این یافته با یافته پژوهش‌های ایلماز و کسبسی (۲۰۱۶) و وایتینگام و میچل (۲۰۲۱) همسو بود. در تبیین این یافته می‌توان گفت با توجه به اینکه، یکی از مهم‌ترین معایب تک فرزندی احساس تنهایی فرزندان است. وجود خواهر و برادر یک سیستم حمایتی عالی می‌باشد و در زمان عدم حضور والدین، این خواهر و برادران هستند که در زمان برخورد مشکلات به عنوان یک سیستم حمایتی عمل می‌کنند. علاوه بر این، این کودکان تحمل کمتر و حساسیت بیشتر نسبت به رفتار دیگران دارند و به دلیل خود محوری، سخت‌تر با دیگران ارتباط برقرار کرده و دوست پیدا می‌کنند. تک فرزندان به دلیل نداشتن الگویی از جنس مخالف در خانواده، آسیب‌پذیری بیشتر از لحاظ جنسی و روابط اجتماعی خواهند داشت. همه این شرایط به نوعی توجه‌کننده سطح پایین شفقت به خود در تک فرزندان نسبت به چند فرزندان می‌باشد.

در مجموع نتایج پژوهش حاضر نشان داد بین نوجوانان خانواده‌های تک فرزند و چند فرزند از لحاظ رابطه والد فرزندی تفاوتی وجود ندارد، اما تک فرزندان شفقت به خود پایین‌تر و سبک هویت اجتنابی بیشتری نسبت به چند فرزندان داشتند. نتایج پژوهش حاضر می‌تواند نکات مفید و کاربردی در اختیار دستگاه‌های تعلیم و تربیت و نظام آموزشی، معلمان و مشاوران جهت کمک به نوجوانان برای حل بحران هویت، بهبود رابطه والد فرزندی و شفقت به خود ارائه دهد. پژوهش حاضر مانند اکثر پژوهش‌هایی که در علوم رفتاری صورت می‌گیرد با محدودیت‌هایی همراه بود از جمله، روش نمونه‌گیری هدفمند، تکیه بر ابزار خودگزارشی همچون پرسشنامه، عدم جمع‌آوری اطلاعات از والدین و معلمان بود، در راستای این محدودیت‌ها پیشنهاد می‌شود که در جمع‌آوری داده‌ها از اشخاص ثالث چون معلم، والدین نیز اطلاعات اخذ شود و در کنار پرسش‌نامه از روش‌های کیفی نظیر مصاحبه جهت غنای بیشتر مطالعه بهره برد.

منابع

- اعتصامی پور، ر.، باقری، ف.، و زارع بهرام آبادی، م. (۱۳۹۹). بررسی الگوی ارتباط والد-فرزند با مهارت‌های ارتباطی و واسطه‌گری عزت نفس دانشجویان. *فصلنامه علمی تربیت اسلامی*، (۳۱)، ۱۵-۱۰۹. [10.30471/EDU.2018.4445.1855](https://doi.org/10.30471/EDU.2018.4445.1855)
- جعفری ندرآبادی، م.، باقری، ف.، و قربان جهرمی، ر. (۱۴۰۱). نقش واسطه‌ای عزت نفس در رابطه ارتباط والد فرزند و سبک زندگی تحصیلی سلامت محور. *آموزش پرستاری*، (۱۱(۱)، ۷۹-۹۲. <http://jne.ir/article-1-1322-fa.html>
- خانجانی، س.، فروغی، ع.، صادقی، خ.، و بحرینیان، ع. (۱۳۹۵). ویژگی‌های روانسنجی نسخه ایرانی پرسش‌نامه شفقت به خود (فرم کوتاه). *پژوهنده*، (۵)، ۲۱-۲۸۹. <http://pajoohande.sbm.ac.ir/article-1-2292-fa.html>
- خلیلیان، م. (۱۳۹۹). وضعیت «هویت من» تک فرزندان در مقایسه با سه الگو از نوجوانان دارای همشیر. *مطالعات زن و خانواده*، (۲)، ۸-۱۸۹. [10.22051/jwfs.2019.22293.1872](https://doi.org/10.22051/jwfs.2019.22293.1872)
- درخشان پور، ف.، خسروی، ع.، خواجوی، آ.، شاهینی، ن.، کاشانی، ل.، و سلیمی، ز. (۱۳۹۹). مقایسه مهارت‌های اجتماعی بین فرزندان خانواده‌های تک فرزند و چند فرزند. *مجله اصول بهداشت روانی*، (۴)، ۲۲-۲۱۱. [10.22038/JFMH.2020.16866](https://doi.org/10.22038/JFMH.2020.16866)
- رقیبی، م.، مظاهری، م.، شجاعی، م.، و کرمی، ا. (۱۳۹۶). مقایسه سبک‌های هویت و کیفیت دوستی در دانش‌آموزان دختر و پسر. *مجله مطالعات روانشناسی تربیتی*، (۲۶)، ۱۴-۱۲۳. [10.22111/JEPS.2017.3237](https://doi.org/10.22111/JEPS.2017.3237)

مقایسه رابطه والد - فرزندی، سبک‌های هویت و شفقت به خود نوجوانان خانواده‌های تک فرزند و چند فرزند
Comparison of Parent-Child Relationship, Identity Styles, Self-Compassion of Adolescents in Single-Child and ...